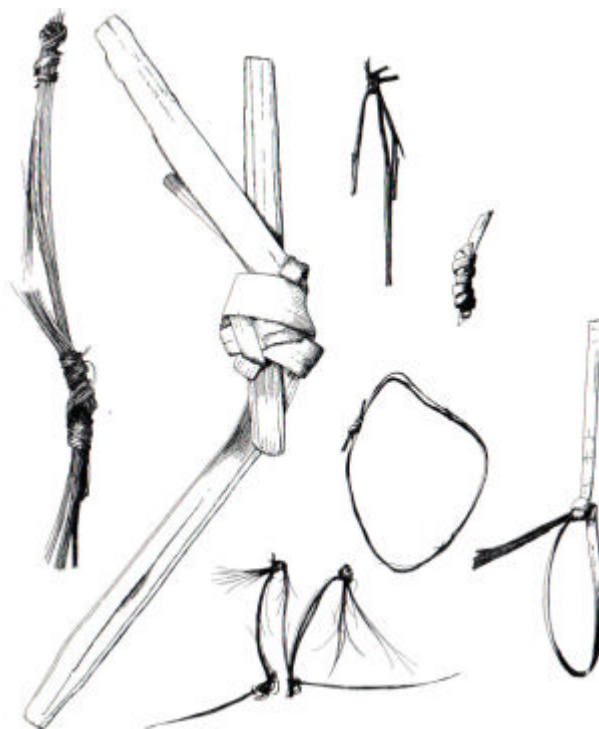


Hvalbarde – en uløst knude i arktisk arkæologi

I en kælder under Nationalmuseet i København bugner skuffer og skabe med nogle mærkelige grå og plastikagtige trevler. Alle er de flettede, snoede eller bøjede stumper af hvalbarde - et besynderligt materiale, som de færreste har stiftet bekendtskab med. Det kan være svært at forestille sig, at disse uanselige strimler og knuder engang var en del af en gigantisk filtreringsmekanisme, der siden tidernes morgen er blevet brugt af hvaler til at opsamle småfisk og krebsdyr i deres gab. Hvalbarde, der vokser som lange hornplader i bardehvalernes gummer, var imidlertid også et yndet materiale til fremstilling af genstande blandt arktiske folkeslag. Dette forklarer til dels deres stilfærdige liv i museumskælderens mørke, men hvad er deres historie, hvad kan de fortælle?

Et overset materiale

Målet stod lysende klart for de første danske arkæologer der i starten af 1900-tallet begyndte at skrabe sig ned i den arktiske forhistorie: eskimokulturens oprindelse skulle spores og kortlægges. Midlet var mange og intensive timer i felten, hvor ivrige graveskeer fremdrog de mest fantastiske fund. Redskaber af hvalrostand, ben, træ og rentak blev nu, efter århundreder indkapslet i permafrost og tundrajord, studeret i ro og mag i lyset fra arbejdslampen hjemme i København. Nogle ting fik særlig opmærksomhed i kraft af deres skønhed eller kunstfærdige udformning.



Knuder af hvalbarde fra Godthåbdistriktet, Vestrønland. – måske dele af net? Ca. 1500-1800. Tegning af H.C. Gulløv.

Andre, fordi de vidnede om vidstrakte kontakter mellem handlende og levende i Grønland, Canada og Alaska. Igen var der genstande, der først og fremmest blev bemærket fordi der var så frygteligt mange af dem. Blandt disse var fund af grønlandshvalens barder, der på visse lokaliteter var så rigelige, at de stod i grå kaskader ud fra udgravningerne. Barden antog ofte mere beskedne, lavpraktiske former - skåle, snebankere, slædemeder og surringer var blandt de mest almindelige - men mere usædvanlige genstande kendes også, som f.eks. en hel husdør af hvalbarde fra Inugsukpladsen i Nordvestgrønland. Hvalbardens massive tilstedeværelse på især thuleeskimoiske pladser mellem 11-1600-tallet, skabte bevågenhed omkring fortidens udnyttelse af klodens største dyr. Sammen med fund af store, kraftige harpunhoveder gav hvalbarden liv til forestillingen om fortidens

frygtløse hvalfangere, der nedlagde havets giganter med velrettede harpunkast fra skindbådens kant. En overgang brugte man sågar udtrykket "bardekultur". Tanken om hvalfangstens store betydning har undergået mange modifikationer gennem tiden, men lever stadig videre i arkæologernes arbejde med Inuits historie. Man har også kendskab til utallige hustomter i Canada og Grønland, hvor hvalens knogler blev brugt som en slags tømmer. Kæber og ribben indgik simpelthen i boligen som planker og vægstolper. Kædes vores arkæologiske viden sammen med de overleverede myter og sagn fra hele Arktis - der myldrer med hvaler - bliver man ikke i tvivl om dyrets særlige betydning for datidens beboere. Hvalen var en integreret del af det kosmologiske univers, såvel som det daglige fangst- og bopladsliv.

Udforskningen af hvalfangstens vilkår og omfang er stadig et pulserende emne i arktisk arkæologi, men studiet af hvalbarden er blevet hægtet af undervejs. Måske var det netop materialets overflod, der i sidste ende fik arkæologerne til at miste interessen? Det er i hvert fald et meget almindeligt fænomen indenfor det arkæologiske felt - alt for nemt hæfter vi blikket ved det sjældne og enestående, mens det mangfoldige og allestedsnærværende skubbes ud i kulissen.

Kropsholdning og husholdning

De gråsorte skiver af barde er måske blevet glemt i forskningen, men støder man på dem ved et besøg i museums-kælderen, gør de kraftigt opmærksom på sig selv - de har nemlig en ganske ram lugt! Som nyuddannet arkæolog med speciale i grønlandske hvalbardefund har jeg forsøgt at finde andre, mere appetitlige årsager til ikke at ignorere disse fund. Det er ikke uden grund, at der

kendes over 4000 hvalbardeobjekter fra Grønland og Ellesmere Island alene, ligesom det heller ikke er tilfældigt, at europæiske hvalfangere i 1700-tallet kunne høste sig en hel månedsløn i gabet på en enkel grønlandshval. Noget har gjort barden særdeles attraktiv på tværs af tid og kultur, men hvad? Svaret skal findes i hvalbardens indre biologi. Selvom hvalbarde i bund og grund deler kemisk profil med negle, hår og horn, gør orienteringen af de indre fibre en stor forskel for resultatet af bearbejdningen. Hvalbarde er forbløffende stærkt, og kan flækkes, rulles, bøjes, snøres, og bukkes uden at krakelere. Ved kraftig opvarmning kan barden manipuleres til ukendelighed, og holde formen ved efterfølgende tørring.



Barde fra grønlandshval hejses ombord på hvalfangerskib, Alaska.

Da hvalbarde oprindeligt er tilpasset hvalens miljø, er materialet samtidigt vand- og frostafvisende. For thulefolkets vedkommende var barden derfor eminent til fremstilling af skåle og kopper, ligesom det som fiskeline kunne sænkes adskillige meter ned i vågen på isen uden at stivne og knække. Bardens særtræk gjorde den i øvrigt til en lukrativ handelsforretning for danske og engelske hvalfangere, idet den europæiske tekstilindustri fra omkring år 1600 havde stor succes med lanceringen af bardekorsettet, der fremtryllede ranke rygge og tynde taljer på overklassens kvinder.

Korsettet revolutionerede datidens mode og kropsofattelse i den gamle verden, men blandt Inuit i forhistorisk tid var det stort set alle aspekter af hverdagen der blev påvirket af hvalbarden. De arkæologiske genstande afslører, at barden fulgte med på fangstturen, i barnets leg og i boligens mange gøremål. Dets plastiklignende egenskaber opfyldte tydeligvis behovet for et stærkt, fleksibelt materiale i tiden længe før råolie - og dermed plastindustrien - indtog verden. Det kan derfor ærgre og undre, at dette materiale fylder så lidt i vores bevidsthed i dag.